

ISSN 2450-6486

<http://ehs.eeipsy.org>DOI <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2023.1.07>

This publication was made with the funds of a joint Grant of EEIP (Ukraine - France) and ChF "Education: Future"

Таїса ТОМЛЯК

Співвідношення найкращих інтересів дитини та права на освіту в умовах воєнного стану в Україні

TAISA TOMLYAK. **Correlation of the best interests of the child and the right to education in the conditions of martial law in Ukraine.** *Children's education is the foundation of their comprehensive development: intellectual, spiritual, physical and cultural. Education depends on the socialization and well-being of the child, the development of an educated society and the state as a whole. Despite the martial law introduced in Ukraine on February 24, 2022, the 2022-2023 academic year on the territory of Ukraine started on time on September 1, 2022, taking into account the security situation in each settlement in a mixed form. Thus, the Ministry of Education and Science of Ukraine in the safest areas of the country gave parents the right to choose the form of education of their child - face-to-face or distance learning. In our opinion, this is the right approach to organizing the educational process of minor children. After all, it is the parents who bear the personal responsibility for ensuring the child's right to education. However, the current legislation does not contain rules regarding the consideration of the best interests of the child*

by parents and state authorities when the child obtains a complete general secondary education. In our opinion, it is important to take into account the best interests of the child in the educational process in the conditions of martial law in Ukraine, since the safety of the child, his life and health depend on this, besides, the education of the child plays an important role in the formation of society and is the key to a successful developing country. Within the scope of the research carried out, the author concluded that ensuring the best interests of the child in the educational process during martial law is the continuation of the child's education in conditions safe for life and health, in particular in a remote form (including when the child is outside the territory of Ukraine), even if it will lead to a decrease in the quality of the knowledge acquired by the child. Therefore, ensuring the best interests of the child along with the constitutional right to education, even under martial law, is a priority for our state.

Key words: *the right to education, the best interests of the child, martial law, war, mixed form of education, inclusive education, extracurricular education.*

1. Вступ

Освіта дітей є фундаментом їх всебічного розвитку: інтелектуального, духовного, фізичного і культурного. Від освіти залежить соціалізація та добробут дитини, розвиток освіченого суспільства та держави в цілому.

Метою освіти дітей є всебічний розвиток їх здібностей і талантів, формування цінностей і компетентностей, виховання свідомих громадян, які здатні в дорослому житті спрямувати свою діяльність на користь інших людей і суспільства. Поряд з цим, забезпечення найкращих інтересів дитини має бути невід'ємною складовою освітнього процесу.

Незважаючи на воєнний стан, введений в Україні Указом Президента України від 24 лютого 2022 року №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» (зі змінами) [1, 2, 3, 4], затвердженим Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 2102-ІХ[5, 6, 7, 8], із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року, на території України 2022–2023 навчальний рік стартував своєчасно 1 вересня 2022 року з урахуванням безпекової ситуації в кожному населеному пункті в змішаній формі. Тобто, в тій місцевості де ситуація дозволяє навчатися очно, діти повернулися до шкільних класів, поряд з цим

на тих територіях нашої країни де бойові дії не дозволяють дітям повноцінно повернутися до навчання в оф-лайн-режимі, навчання з 1 вересня 2022 року розпочато в дистанційному форматі.

Необхідність запровадження різних форм навчання (дистанційна, очна змішана) також зумовлено тим, що від початку війни російської федерації проти України частина закладів загальної середньої освіти зазнала руйнувань і пошкоджень, опинилася на території, тимчасово контрольованій ворогом.

Так, за даними Міністерства освіти і науки України станом на 1 серпня 2022 р. зруйновано 127 закладів загальної середньої освіти, пошкоджено 929 закладів. Найбільше руйнувань закладів загальної середньої освіти зафіксовано в Запорізькій і Харківській областях, пошкоджень – у Донецькій, Харківській, Київській та Миколаївській областях [9].

За оперативними даними директорату дошкільної, шкільної, позашкільної та інклюзивної освіти Міністерства освіти і науки України із 4 230 358 учнів, які розпочали навчання 1 вересня 2021 р., багато з них були вимушені змінити місце проживання та навчання, 79 015 осіб (1,9 % загальної чисельності здобувачів закладів загальної середньої освіти у 2021/2022 н. р.) закінчували навчальний рік в інших українських закладах загальної середньої освіти. Поряд з цим, за даними Державної служби статистики України, починаючи з 24 лютого 2022 р. із усіх регіонів України за кордон виїхали 648 873 учні, що становить 15,3 % їх загальної чисельності [9].

Тобто, велика кількість дітей шкільного віку протягом 2022-2023 навчального року перебуватимуть за кордоном, за таких обставин продовжити навчання в українських школах такі діти зможуть лише в дистанційному форматі.

В наслідок збройної агресії російської федерації, через обстріли, вибухи, ракетні удари, українські діти втрачають своїх батьків, рідних та близьких, втрачають руки, ноги, зір, слух тощо. Діти зазнають фізичних та психологічних травм.

Такі діти після пережитого потребують негайного реагування з боку дорослих та держави для якнайшвидшої їх адаптації та наскільки можливо повернення до «безтурботного дитячого життя», до дитинства яке вони заслуговують, створення їм належних, комфортних умов для забезпечення їх найкращих інтересів, в тому числі і в освітній сфері. Задля забезпечення найкращих інтересів українських дітей та відновлення усіх прав і свобод неповнолітніх,

необхідно змінити законодавче регулювання на національному рівні щодо забезпечення та відновлення прав та інтересів дітей в умовах воєнного часу та в повоєнний період.

3. Огляд літературних джерел

Статтею 57-1 Закону України «Про освіту» здобувачам освіти, працівникам закладів освіти, установ освіти, наукових установ, у тому числі тим, які в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану в Україні чи окремих її місцевостях, оголошених у встановленому порядку (особливий період) були вимушені змінити місце проживання (перебування), залишити робоче місце, місце навчання, незалежно від місця їх проживання (перебування) на час особливого періоду гарантується організація освітнього процесу в дистанційній формі або в будь-якій іншій формі, що є найбільш безпечною для його учасників [10].

Також Законом України «Про освіту» визначено, що діяльність закладів освіти провадиться на принципах автономії та самоврядування, вони самостійно визначають форми здобуття освіти та організації освітнього процесу [10].

Станом на 2 вересня 2022 року, за інформацією Міністерства освіти і науки України, було оглянуто понад 24,7 тис. закладів освіти, що складає 94% від загальної кількості. Із них організують укриття 14 832 заклади. За останніми даними перевірок закладів освіти, укриття, які відповідають усім вимогам, мають 64% шкіл. Таким чином, на даний час лише 64 % шкіл зможуть запропонувати для своїх учнів очну форму навчання [9].

Поряд з цим, Міністерство освіти і науки України, як центральний орган виконавчої влади, надав можливість батькам учнів обирати на власний розсуд форму навчання для своєї дитини. Так, в найбільш безпечних районах країни батькам надано право обирати форму навчання дитини – очну або дистанційну. На нашу думку, це правильний підхід щодо організації освітнього процесу малолітніх дітей. Оскільки частинами 2, 3 статті 150 Сімейного кодексу України передбачено, що батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток, забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, готувати її до самостійного життя [11].

Потрібно зазначити, що статтею 8 Закону України «Про охорону дитинства» визначено, що дитина має право на достатній життєвий

рівень, і батьки несуть відповідальність за створення умов, необхідних для всебічного розвитку дитини, відповідно до законів України [12].

Крім того, згідно статті 35 Закону України «Про охорону дитинства», особи, винні у порушенні вимог законодавства про охорону дитинства, несуть цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність відповідно до законів України [12].

Отже, саме батьки несуть персональну відповідальність за забезпечення дитини правом на освіту. Проте, чинне законодавство не містить норми щодо врахування найкращих інтересів дитини батьками та державними органами при здобутті дитиною повної загальної середньої освіти.

Відповідно до частини 1 статті 19 Закону України «Про охорону дитинства» кожна дитина має право на освіту[12].

Права та обов'язки дітей та батьків або осіб, що їх замінюють, під час освітнього процесу в закладах освіти ґрунтуються на міжнародному та національному законодавстві. Основною міжнародною базою є основоположні права, свободи та обов'язки дитини, викладені в Конвенції Організації Об'єднаних Націй про права дитини, прийняті 20 листопада 1989 року та ратифіковані в Україні 27 листопада 1991 року[13].

Згідно ч. 1 ст. 28 Конвенції про права дитини, держави-учасниці визнають право дитини на освіту, і з метою поступового досягнення здійснення цього права на підставі рівних можливостей вони, зокрема: вводять безплатну й обов'язкову початкову освіту; сприяють розвиткові різних форм середньої освіти, як загальної, так і професійної, забезпечують її доступність для всіх дітей та вживають таких заходів, як введення безплатної освіти та надання у випадку необхідності фінансової допомоги; забезпечують доступність вищої освіти для всіх на підставі здібностей кожного за допомогою всіх необхідних засобів; забезпечують доступність інформації і матеріалів у галузі освіти й професійної підготовки для всіх дітей; вживають заходів для сприяння регулярному відвіданню шкіл і зниженню кількості учнів, які залишили школу[13].

Статтею 53 Конституції України закріплено, що кожен має право на освіту. Повна загальна середня освіта є обов'язковою. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післяди-

пломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам [14].

Поряд з цим, право закріплене в статті 53 Конституції України може бути обмежено на період дії воєнного стану. Проте, державні органи вживають усіх можливих дій для недопущення порушення прав та законних інтересів дітей на освіту.

На нашу думку, важливим є питання врахування найкращих інтересів дитини в освітньому процесі в умовах воєнного стану в Україні, оскільки від цього залежить безпека дитини, її життя та здоров'я, поряд з цим, саме освіта дитини відіграє важливу роль у формуванні суспільства та являється запорукою успішної країни, що розвивається.

Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави. Відповідно до ч. 1 ст. 5 Закону України «Про освіту», освіта є державним пріоритетом, що забезпечує інноваційний, соціально-економічний і культурний розвиток суспільства. Фінансування освіти є інвестицією в людський потенціал, сталий розвиток суспільства і держави [10].

Так, Рішенням Конституційного суду України від 04 березня 2004 року у справі № 1-4/2004, визначено, що доступність освіти як конституційна гарантія реалізації права на освіту на принципах рівності, визначених статтею 24 Конституції України, означає, що нікому не може бути відмовлено у праві на освіту, і держава має створити можливості для реалізації цього права; безоплатність освіти як конституційна гарантія реалізації права на освіту означає можливість здобуття освіти в державних і комунальних навчальних закладах без внесення плати у будь-якій формі за освітні послуги визначених законодавством рівня, змісту, обсягу і в межах тих видів освіти, безоплатність яких передбачена частиною третьою статті 53 Конституції України [15].

Поряд з цим, Європейський суд у рішенні від 11 липня 2017 року у справі «М. С. проти України» констатував, що сьогодні існує широкий консенсус, у т. ч. в міжнародному праві, на підтримку ідеї про те, що в усіх рішеннях, які стосуються дітей, забезпечення їхніх найкращих інтересів повинно мати першочергове значення. Найкращі інтереси дитини залежно від їх характеру та серйозності можуть перевищувати інтереси батьків. У вирішенні питань, що стосуються її

життя, дитині, здатній сформулювати власні погляди, має бути забезпечено право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, які її стосуються, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю [16].

Війна це стрес не тільки для дорослих, які все розуміють, а й для дітей. Відчуття небезпеки, тривога, порушення звичного стану речей, постійні зміни та переміщення — все це може злякати дитину, збити її з пантелику і викликати дискомфорт. Головне, що слід пам'ятати, — якщо батьки поруч і всі здорові, то можливо забезпечити психологічний комфорт дитини.

Вважаємо, що забезпечення найкращих інтересів дитини в освітньому процесі це здобуття дитиною освіти в комфортному та безпечному середовищі для її фізичного і психологічного розвитку, створення батьками (особами, що їх замінюють) та державними органами належних умов для збереження життя та здоров'я дитини при виборі форми навчання в умовах воєнного стану. Адже, попри складнощі і проблеми, які виникають в учасників освітнього процесу та їх батьків під час дистанційного навчання, вважаємо, що дитині початкової школи психологічно буде краще навчатися в дистанційному режимі, перебуваючи поряд із батьками чи рідними, а не в навчальному закладі у разі оголошення повітряної тривоги. На нашу думку, емоційний стан дитини впливає на сприйняття та засвоєння навчального матеріалу дитиною у школі та її подальший фізичний та духовний розвиток.

Отже, забезпеченням найкращих інтересів дитини в освітньому процесі під час воєнного стану є продовження навчання дитини в безпечних для життя і здоров'я умовах, зокрема за дистанційною формою (в тому числі коли дитина перебуває за межами території України), навіть якщо це призведе до зниження якості отриманих знань дитиною.

Поряд з цим, Україна приєдналася до Декларації про безпеку шкіл (Safe Schools Declaration) і стала сотою країною, що підтримала положення цього документа. Декларація про безпеку шкіл містить ряд зобов'язань для попередження і реагування на напади та використання закладів освіти у військових цілях у період збройного конфлікту [17].

В Україні з серпня 2021 року також створюються необхідні умови для реалізації Декларації про безпеку шкіл за для створення умов

для забезпечення найкращих інтересів дітей у сфері освіти, які полягають у безпечному освітньому середовищі, а особливо в період збройних конфліктів та правового режиму воєнного стану.

Так, Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 04 серпня 2021 року № 898-р «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Декларації про безпеку шкіл» затверджено План заходів щодо реалізації Декларації про безпеку шкіл [18].

План заходів щодо реалізації Декларації про безпеку шкіл включає ряд заходів, до яких зокрема належить: ефективна система моніторингу нападів на заклади освіти; захист закладів освіти від нападів та їх відновлення у разі пошкодження; забезпечення безперервності навчання; упровадження в освітню політику чутливих до конфлікту інструментів; забезпечення системності підходів до захисту освіти в умовах збройного конфлікту.

Виконання вищевказаного плану дасть змогу якомога краще здійснювати заходи для забезпечення найкращих інтересів дитини в освітньому процесі.

Чинне законодавство України не дає визначення дитини з особливими освітніми потребами. Пункт 20 частини 1 статті 1 Закону України «Про освіту» визначає, що особа з особливими освітніми потребами - особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту [10].

Згідно статистичних даних Міністерства освіти і науки України у 2021/2022 н. р. кількість учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивних класах ЗЗСО збільшилась на 7608 осіб і становить 32686 учнів (у 2020/2021 – 25078 учнів) [19].

Українські діти страждають від непосильного тягаря повномасштабної військової агресії російської федерації проти України, що супроводжується бойовими діями, постійними терористичними обстрілами мирного населення. Внаслідок беззаконних, нелюдських, жорстоких, аморальних дій російських військових страждають і діти. Так, за даними офісу Генерального прокурора України, станом на 26 вересня 2022 року, з початку повномасштабного вторгнення російської федерації, поранення отримали 773 дитина, 391 дитина загинула, і це без урахування статистики з територій, де ведуться активні бойові дії [20]. Зафіксовані непоодинокі випадки примусового вивозу з України дітей, випадки найстрашніших злочинів – катувань, тортур, звалтувань. Омбудсмен Людмила Денісова поінформувала

Інтернет видання ЦЕНЗОР.НЕТ про факт загибелі в страшних муках дітей двох та трьох років від згвалтувань рашистськими військовим [21]. ЦЕНЗОР.НЕТ від 23.05.2022 року також інформує, про факт згвалтування 8-річної дівчинки, який став відомим з перехопленої розмови окупантів, опубліковане Головним управлінням розвідки Міністерства оборони України [22].

Вважаємо, що воєнні дії на території України та злочини проти дітей у період війни призведуть до збільшення кількості дітей з особливими освітніми потребами та дітей з посттравматичними стресовими розладами. Така категорія неповнолітніх громадян не зможе чекати та потребуватиме негайного законодавчого врегулювання та практичного застосування норм права у сфері інклюзивної освіти і реалізації створених індивідуальних, належних та необхідних умов в освітньому процесі з метою забезпечення найкращих інтересів та реалізації права на освіту дітей з особливими освітніми потребами та дітей з посттравматичними стресовими розладами.

Відповідно до частини 1 статті 12 Закону України «Про повну загальну середню освіту» з метою належної організації освітнього процесу у закладах загальної середньої освіти формуються класи та/або групи, у тому числі спеціальні, інклюзивні, з дистанційною, вечірньою формою здобуття освіти, з навчанням мовою корінного народу чи національної меншини України поряд із державною мовою. У разі звернення батьків дитини з особливими освітніми потребами інклюзивний клас утворюється в обов'язковому порядку [23].

Частиною 9 статті 12 Закону України «Про повну загальну середню освіту» встановлено, що за письмовими зверненнями батьків учнів керівник закладу загальної середньої освіти приймає рішення про утворення групи (груп) подовженого дня, у тому числі інклюзивної та/або спеціальної, фінансування якої (яких) здійснюється за кошти засновника та за інші кошти, не заборонені законодавством [23].

Згідно частини 2 статті 26 Закону України «Про повну загальну середню освіту» організація інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти здійснюється у порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України [23].

Потреба учня з особливими освітніми потребами в індивідуальній програмі розвитку, індивідуальному навчальному плані визначається згідно з висновком інклюзивно-ресурсного центру про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини з урахуванням Міжнародної класифікації функціонування, обмеження жит-

тедіяльності та здоров'я дітей і підлітків.

Відповідно до індивідуальних особливостей освітньої діяльності для кожного учня з особливими освітніми потребами, який навчається в інклюзивному класі, у порядку, визначеному законодавством, складаються індивідуальна програма розвитку та індивідуальний навчальний план (за потреби).

Отже, спеціальний Закон України «Про повну загальну середню освіту» передбачає можливість дитини з особливими потребами навчатися за інклюзивною формою, проте визначення «дитина з особливими освітніми потребами» вказаний нормативно-правовий акт не містить, як і Закон України «Про освіту». Крім того, закони «Про повну загальну середню освіту», «Про освіту» не передбачають і не містять норм щодо врахування найкращих інтересів дитини в освітньому процесі, в тому числі за інклюзивною формою навчання. Вказане, є прогалиною національного законодавства в сфері освіти, оскільки на нашу думку, потрібно розмежовувати поняття «особи з особливими освітніми потребами» та «дитини з особливими освітніми потребами», оскільки ці дві категорії мають різний правовий статус: різні права, обов'язки, інтереси та різні фізіологічні потреби. Так, до категорії «особи з особливими освітніми потребами» відносяться не тільки діти, а й особи, які досягли повноліття і отримують вищу освіту.

Враховуючи вищевикладене, пропонуємо доповнити частину 1 статті 1 Закону України «Про повну загальну середню освіту» абзацом 22 наступного змісту:

«дитина з особливими освітніми потребами - особа, яка не досягла 18-ти річного віку та потребує створення індивідуальних, належних та необхідних умов в освітньому процесі з метою забезпечення її найкращих інтересів та реалізації права на освіту».

Також, вважаємо, що Уряд України має прийняти «План заходів щодо забезпечення права дітей на інклюзивну освіту та їх найкращих інтересів в умовах воєнного часу та в повоєнний період», яким забезпечити:

1) інформування внутрішньо-переміщених осіб - батьків дітей (осіб, що їх замінюють) з особливими освітніми потребами та осіб з особливими освітніми потребами про наявність функціонуючих закладів освіти, в яких організовано освітній процес за інклюзивною формою;

2) організацію на підставі заяви внутрішньо-переміщених осіб - батьків дітей (осіб, що їх замінюють) з особливими освітніми потребами та осіб з особливими освітніми потребами навчання у зручній формі для заявників (очна, дистанційна, змішана);

3) надання дітям з особливими освітніми потребами додаткових індивідуальних та групових психологічних педагогічних та корекційно-розвиткових занять.

Відповідно до Закону України «Про освіту» позашкільна освіта є невід'ємним складником системи освіти, яка створює додаткові можливості для духовного, інтелектуального і фізичного розвитку дітей та підлітків [10].

Вважаємо, що в умовах війни, задля психологічної підтримки, забезпечення найкращих інтересів та розвитку здібностей дітей, національні заклади позашкільної освіти мають продовжувати функціонувати, з дотриманням відповідних безпекових вимог. Позашкільна освіта, на нашу думку, має допомогти українським дітям повернути частинку дитинства і відволіктися від страшних подій війни, продовжувати займатися улюбленою справою та розвивати свої фізичні, духовні, творчі та інші здібності.

Згідно статті 6 Закону України «Про позашкільну освіту» вихованці, учні і слухачі мають право на здобуття позашкільної освіти відповідно до їх здібностей, обдарувань, уподобань та інтересів. Позашкільна освіта здобувається громадянами у закладах позашкільної освіти та інших закладах освіти як центрах позашкільної освіти незалежно від підпорядкування, типів і форм власності, в тому числі в школах соціальної реабілітації, міжшкільних навчально-виробничих комбінатах, закладах професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої. Позашкільна освіта може здобуватися одночасно із здобуттям дошкільної, повної загальної середньої та професійної освіти. Компетентності, здобуті за програмами позашкільної освіти, можуть враховуватися та визнаватися на відповідному рівні освіти. Здобуття позашкільної освіти ґрунтується на принципі добровільності вибору типів закладів та видів діяльності, а також здійснюється за участю батьків або осіб, які їх замінюють, трудових колективів, громадських об'єднань, товариств, фондів. Іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, здобувають позашкільну освіту у порядку, встановленому для громадян України. Держава створює умови для здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами з урахуванням їхніх індивідуальних потреб, можливо-

стей, здібностей та інтересів, а також забезпечує виявлення та усунення факторів, що перешкоджають реалізації прав і задоволенню потреб таких осіб у сфері позашкільної освіти [24].

Крім того, Саламанська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у галузі освіти осіб з особливими освітніми потребами, прийнята Всесвітньою Конференцією щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами: доступ і якість 1994 року, визначає, що: кожна дитина має основне право на освіту і повинна мати можливість отримувати і підтримувати прийнятний рівень знань; кожна дитина має унікальні особливості, інтереси, здібності та навчальні потреби; варто розробляти систему освіти та впроваджувати освітні програми таким чином, щоб брати до уваги широке різноманіття цих характеристик та потреб; особи, які мають особливі освітні потреби, повинні мати доступ до навчання у звичайних школах, які зобов'язані створити їм умови на основі педагогічних методів, орієнтованих перш за все на дітей з метою задоволення цих потреб; звичайні школи з такою інклюзивною орієнтацією є найбільш ефективними засобами боротьби із дискримінаційним ставленням, створення привітної атмосфери в громадах, побудови інклюзивного суспільства і забезпечення освіти для всіх; крім того, вони забезпечують ефективну освіту для більшості дітей та підвищують ефективність, а також ефективність витрат усієї системи освіти [25].

Отже, на міжнародному та національному законодавчому рівні встановлено обов'язок держави забезпечити умови для здобуття позашкільної освіти дітьми, в чому числі з особливими освітніми потребами задля розвитку їх здібностей та забезпечення найкращих інтересів. На нашу думку, в умовах воєнного стану, держава має збільшити кількість закладів та установ, які будуть на безоплатній основі надавати позашкільні освітні послуги у формі різних гуртків, секцій, клубів тощо. Такі дії на державному рівні дозволять українським дітям в умовах війни розвиватися та відволіктися від реалій війни в Україні.

3. Висновки

У межах здійсненого дослідження можна зробити висновок, що забезпечення найкращих інтересів дитини поряд із конституційним правом на освіту, навіть в умовах воєнного стану, є пріоритетним для нашої держави.

Отже, забезпеченням найкращих інтересів дитини в освітньому процесі під час воєнного стану є продовження навчання дитини в безпечних для життя і здоров'я умовах, зокрема за дистанційною формою (в тому числі коли дитина перебуває за межами території України), навіть якщо це призведе до зниження якості отриманих знань дитиною.

За результатами дослідження, автором запропоновано доповнити частину 1 статті 1 Закону України «Про повну загальну середню освіту» абзацом 22 наступного змісту:

«дитина з особливими освітніми потребами – особа, яка не досягла 18-ти річного віку та потребує створення індивідуальних, належних та необхідних умов в освітньому процесі з метою забезпечення її найкращих інтересів та реалізації права на освіту».

Також, у статті автором пропонується прийняти на урядовому рівні України «План заходів щодо забезпечення права дітей на інклюзивну освіту та їх найкращих інтересів в умовах воєнного часу та в повоєнний період», як доповнення до «Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023рр.» та до «Плану відновлення України за напрямом права людини», яким передбачити:

1) інформування внутрішньо-переміщених осіб – батьків дітей (осіб, що їх замінюють) з особливими освітніми потребами та осіб з особливими освітніми потребами про наявність функціонуючих закладів освіти, в яких організовано освітній процес за інклюзивною формою;

2) організацію на підставі заяви внутрішньо-переміщених осіб – батьків дітей (осіб, що їх замінюють) з особливими освітніми потребами та осіб з особливими освітніми потребами навчання у зручній формі для заявників (очна, дистанційна, змішана);

3) надання дітям з особливими освітніми потребами додаткових індивідуальних та групових психологічних педагогічних та корекційно-розвиткових занять.

Пропонуємо реалізацію «Плану заходів щодо забезпечення права дітей на інклюзивну освіту та їх найкращих інтересів в умовах воєнного часу та в повоєнний період» на законодавчому рівні закріпити за місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

References:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. №64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 16.06.2022).
2. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 14.03.2022 р. №133/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/133/2022#п2> (дата звернення: 16.06.2022).
3. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 18.04.2022 р. №259/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/259/2022#п2> (дата звернення: 16.06.2022).
4. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 17.05.2022 р. №341/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341/2022#п2> (дата звернення: 16.06.2022).
5. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24.02.2022 р. № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 16.06.2022).
6. Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні»: Закон України від 15.03.2022 р. № 2119-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2263-20#Text> (дата звернення: 16.06.2022).
7. Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні»: Закон України від 22.05.2022 р. № 2263-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 16.06.2022).
8. Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні»: Закон України від 21.04.2022 р. № 2212-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 16.06.2022).
9. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України: <https://mon.gov.ua/ua>
10. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 року № 2145-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
11. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року № 2947-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
12. Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 року № 2402-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення 16 травня 2022 року).
13. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення 16 травня 2022 року).
14. Конституція України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
15. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини третьої статті 53 Конституції України "державна забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних

- закладах" (справа про доступність і безоплатність освіти) від 04 березня 2004 року Справа № 1-4/2004 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-04#n54> (дата звернення 16 травня 2022 року).
16. Рішення ЄСПЛ у справі «М. С. проти України» від 11 липня 2017 року. Заява № 2091/13. URL: <https://bh.cn.court.gov.ua/sud2501/pres-centr/news/%20405888/>.
 17. Декларація про безпеку шкіл. URL: https://protectingeducation.org/wp-content/uploads/documents/documents_safe_schools_declaration_ukrainian.pdf.
 18. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 04 серпня 2021 року № 898-р «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Декларації про безпеку шкіл». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2021-%D1%80#Text>
 19. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne-navchannya/statistichni-dani>.
 20. Офіційний сайт Генерального прокурора України. URL: <https://www.gr.gov.ua/>.
 21. Стаття в електронному виданні Цензор.нет. URL: https://censor.net/ua/news/3343224/rashysty_valtuyut_dvorchnyh_ta_tryrichnyh_diteyi_denisova.
 22. Стаття в електронному виданні Цензор.нет. URL: https://censor.net/ua/video_news/3343161/yznasylovaly_8letnyuyu_devochku_y_otjaly_zappravku_okupanty_obgovoryuyut_zvirstva_armiyi_rf_v_ukrayini
 23. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 року № 463-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
 24. Закон України «Про позашкільну освіту» від 22.06.2000 року № 1841-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text>
 25. Саламанська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у галузі освіти осіб з особливими освітніми потребами, прийнята Всесвітньою Конференцією щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами: доступ і якість 1994 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94#Text.

Transliteration of References:

1. Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24.02.2022 r. №64/2022. (2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (data zvernennia: 16.06.2022).
2. Pro prodovzhennia stroku dii voiennoho stanu v Ukraini: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 14.03.2022 r. №133/2022. (2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/133/2022#n2> (data zvernennia: 16.06.2022).
3. Pro prodovzhennia stroku dii voiennoho stanu v Ukraini: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 18.04.2022 r. №259/2022. (2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/259/2022#n2> (data zvernennia: 16.06.2022).
4. Pro prodovzhennia stroku dii voiennoho stanu v Ukraini: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 17.05.2022 r. №341/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/>

- show/341/2022#n2 (data zvernennia: 16.06.2022).
5. Pro zatverdzhennia Ukazu Prezydenta Ukrainy «Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini»: Zakon Ukrainy vid 24.02.2022 r. № 2102-IKh. (2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (data zvernennia: 16.06.2022).
 6. Pro zatverdzhennia Ukazu Prezydenta Ukrainy «Pro prodovzhennia stroku dii voiennoho stanu v Ukraini»: Zakon Ukrainy vid 15.03.2022 r. № 2119-IKh. (2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2263-20#Text> (data zvernennia: 16.06.2022).
 7. Pro zatverdzhennia Ukazu Prezydenta Ukrainy «Pro prodovzhennia stroku dii voiennoho stanu v Ukraini»: Zakon Ukrainy vid 22.05.2022 r. № 2263-IKh. (2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (data zvernennia: 16.06.2022).
 8. Pro zatverdzhennia Ukazu Prezydenta Ukrainy «Pro prodovzhennia stroku dii voiennoho stanu v Ukraini»: Zakon Ukrainy vid 21.04.2022 r. № 2212-IKh. (2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (data zvernennia: 16.06.2022).
 9. Ofitsiyni sait Ministerstva osvity i nauky Ukrainy: <https://mon.gov.ua/ua> data zvernennia: 16.06.2022).
 10. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» vid 05.09.2017 roku № 2145-VIII (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
 11. Simeinyi kodeks Ukrainy vid 10.01.2002 roku № 2947-III (2002). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
 12. Zakon Ukrainy «Pro okhoronu dytynstva» vid 26.04.2001 roku № 2402-III (2002). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (data zvernennia 16 travnia 2022 roku).
 13. Konventsia pro prava dytyny vid 20 lystopada 1989 roku URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (1989). (data zvernennia 16 travnia 2022 roku).
 14. Konstytutsia Ukrainy vid 28.06.1996 roku № 254k/96-VR (1996). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
 15. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam 50 narodnykh deputativ Ukrainy pro ofitsiine tлумachennia polozhen chastyny tretioi statti 53 Konstytutsii Ukrainy "derzhava zabezpechuie dostupnist i bezoplatnist doshkilnoi, povnoi zahalnoi serednoi, profesiino-tekhnichnoi, vyshchoi osvity v derzhavnykh i komunalnykh navchalnykh zakladakh" (sprava pro dostupnist i bezoplatnist osvity) vid 04 bereznia 2004 roku Sprava № 1-4/2004 (2004). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-04#n54> (data zvernennia 16 travnia 2022 roku).
 16. Rishennia YeSPL u spravi «M. S. proty Ukrainy» vid 11 lypnia 2017 roku. Zaiava № 2091/13. (2017). URL: <https://bh.cn.court.gov.ua/sud2501/pres-centr/news/%20405888/>.
 17. Deklaratsia pro bezpeku shkil. (2022). URL: <https://protectingeducation>.

- org/wp-content/uploads/documents/documents_safe_schools_declaration_ukrainian.pdf.
18. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 04 serpnia 2021 roku № 898-r «Pro zatverdzhennia planu zakhodiv shchodo realizatsii Deklaratsii pro bezpeku shkil». (2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2021-%D1%80#Text>
 19. Ofitsiyni sait Ministerstva osvity i nauky Ukrainy. (2022). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne-navchannya/statistichni-dani>.
 20. Ofitsiyni sait Heneralnoho prokurora Ukrainy. (2022). URL: <https://www.gp.gov.ua/>.
 21. Stattia v elektronnomu vydanni Tsenzor.net. (2022). URL: https://censor.net/ua/news/3343224/rashysty_valtuyut_dvorichnyh_ta_tryrichnyh_diteyi_denisova.
 22. Stattia v elektronnomu vydanni Tsenzor.net. (2022). URL: https://censor.net/ua/video_news/3343161/yznasylovaly_8letnyuyu_devochku_y_otjaly_zappravku_okupanty_obgovoryuyut_zvirstva_armiyi_rf_v_ukrayini
 23. Zakon Ukrainy «Pro povnu zahalnu seredniu osvitu» vid 16.01.2020 roku № 463-IX (2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
 24. Zakon Ukrainy «Pro pozashkilnu osvitu» vid 22.06.2000 roku № 1841-III (2020) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text>
 25. Salamanska deklaratsiia pro pryntsypy, polityku ta praktychnu diialnist u haluzi osvity osib z osoblyvymy osvitnimy potrebamy, pryiniata Vsesvitnoiu Konferentsiieiu shchodo osvity osib z osoblyvymy osvitnimy potrebamy: dostup i yakist 1994 roku. (1994) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94#Text.

The Author

Taisa Tomlyak
*3d-year Graduate Student of the "081 Law" Specialty,
National Pedagogical University
by M.P. Drahomanov,
Kyiv, Ukraine;
Senior Lecturer of the Department of Law,
Vinnytsia National Agrarian University,
Vinnytsia, Ukraine
ORCID <https://orcid.org/0000-0001-9147-1470>
E-mail: tomlak.taya@gmail.com*

*Abstracts***ТАЇСА ТОМЛЯК. Стівідношення найкращих інтересів дитини та права на освіту в умовах воєнного стану в Україні.**

Освіта дітей є фундаментом їх всебічного розвитку: інтелектуального, духовного, фізичного і культурного. Від освіти залежить соціалізація та добробут дитини, розвиток освіченого суспільства та держави в цілому. Незважаючи на воєнний стан, введений в Україні 24 лютого 2022 року, на території України 2022–2023 навчальний рік стартував своєчасно 1 вересня 2022 року з урахуванням безпечної ситуації в кожному населеному пункті в змішаній формі. Так, Міністерство освіти і науки України в найбільш безпечних районах країни надало батькам право обирати форму навчання дитини – очну або дистанційну. На нашу думку, це правильний підхід щодо організації освітнього процесу малолітніх дітей. Адже саме батьки несуть персональну відповідальність за забезпечення дитини правом на освіту. Проте, чинне законодавство не містить норми щодо врахування найкращих інтересів дитини батьками та державними органами при здобутті дитиною повної загальної середньої освіти. На нашу думку, важливим є питання врахування найкращих інтересів дитини в освітньому процесі в умовах воєнного стану в Україні, оскільки від цього залежить безпека дитини, її життя та здоров'я, поряд з цим, саме освіта дитини відіграє важливу роль у формуванні суспільства та являється запорукою успішної країни, що розвивається. У межах здійсненого дослідження автором зроблено висновок, що забезпечення найкращих інтересів дитини в освітньому процесі під час воєнного стану є продовження навчання дитини в безпечних для життя і здоров'я умовах, зокрема за дистанційною формою (в тому числі коли дитина перебуває за межами території України), навіть якщо це призведе до зниження якості отриманих знань дитиною. Отже, забезпечення найкращих інтересів дитини поряд із конституційним правом на освіту, навіть в умовах воєнного стану, є пріоритетним для нашої держави.

Ключові слова: право на освіту, найкращі інтереси дитини, воєнний стан, війна, змішана форма навчання, інклюзивна освіта, позашкільна освіта.

TAISA TOMLIAK. **Pogodzenie najpełniejszego dobra dziecka i prawa do edukacji w stanie wojennym w Ukrainie.** *Edukacja dzieci jest podstawą ich wszechstronnego rozwoju: intelektualnego, duchowego, fizycznego i kulturalnego. Od edukacji zależy socjalizacja i dobro dziecka, rozwój wykształconego społeczeństwa i całego państwa. Pomimo stanu wojennego wprowadzonego w Ukrainie 24 lutego 2022 roku, rok szkolny 2022-2023 rozpoczął się punktualnie 1 września 2022 roku, z uwzględnieniem sytuacji bezpieczeństwa w poszczególnych miejscowościach w formie mieszanej. W ten sposób Ministerstwo Edukacji i Nauki Ukrainy w najbardziej bezpiecznych rejonach kraju dało rodzicom prawo wyboru formy kształcenia swoich dzieci – w trybie stacjonarnym lub zdalnym. Naszym zdaniem, jest to właściwe podejście do organizacji procesu edukacyjnego dla małych dzieci. W końcu to rodzice są osobiście odpowiedzialni za zapewnienie dziecku prawa do edukacji. W obowiązującym ustawodawstwie nie ma jednak zapisu o najwyższym dobru dziecka, które ma być brane pod uwagę przez rodziców i władze państwowe w przypadku uzyskania przez dziecko pełnego wykształcenia średniego ogólnego. Uważamy, że uwzględnienie najlepszego interesu dziecka w procesie edukacyjnym w stanie wojennym na Ukrainie jest ważne, ponieważ wpływa to na bezpieczeństwo, życie i zdrowie dziecka, a to właśnie edukacja dziecka odgrywa ważną rolę w kształtowaniu społeczeństwa i jest kluczem do sukcesu rozwijającego się państwa. W ramach przeprowadzonego badania autor dochodzi do wniosku, iż zapewnienie najlepszego interesu dziecka w procesie edukacyjnym w okresie stanu wojennego oznacza kontynuowanie edukacji dziecka w warunkach bezpiecznych dla życia i zdrowia, w szczególności w formie zdalnej (w tym gdy dziecko przebywa poza terytorium Ukrainy), nawet jeśli będzie to prowadziło do obniżenia jakości zdobywanej przez dziecko wiedzy. Zatem zapewnienie dobra dziecka wraz z konstytucyjnym prawem do edukacji, nawet w stanie wojennym, jest priorytetem dla naszego państwa.*

Słowa kluczowe: *prawo do nauki, dobro dziecka, stan wojenny, wojna, mieszana forma edukacji, integracyjny system edukacji, edukacja pozaszkolna.*